

همگام‌سازی شهر اسلامی با چارچوب‌های مدیریت شهری الکترونیک در فضای شهر ایرانی - اسلامی

محمدحسین سرایی^۱ - دانشیار جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه یزد، یزد، ایران
امیررضا خاوریان گرمسیر - دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه تهران، تهران، ایران

تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۰۱/۲۰ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۰۴/۲۰

چکیده

در جهان امروز انگاره‌ها و پارادایم‌های گوناگونی مطرح شده است که هر یک به نحوه بر شهرها و به‌ویژه اقتصاد آن‌ها تأثیرگذار است. یکی از این انگاره‌ها شهر اسلامی می‌باشد. شهر اسلامی به‌راحتی می‌تواند با عملکردهای جدید و استانداردهای زندگی تطبیق پیدا کند و همخوانی خود را با محیط طبیعی، مذهبی و اجتماعی - فرهنگی ما حفظ کند. این عامل باعث شده تا شهر اسلامی همچنان برای نیازهای شهری حال حاضر جامعه ما مناسب و زیست پذیر باشد. این پژوهش باهدف شناسایی و تطبیق ملاک‌های و معیارهای شهر اسلامی و عوامل مؤثر بر ایجاد شهر الکترونیک درصدد اجرا و همگام‌سازی اصول دولت الکترونیک در شهر اسلامی با تأکید بر اقتصاد شهری می‌باشد. رویکرد حاکم بر فضای پژوهش توصیفی و تحلیلی است، که برای تدوین چارچوب نظری تحقیق و مروری بر تحقیقات پیشین، از روش کتابخانه‌ای (اسنادی) بهره گرفته شد. در این راستا در گام نخست ملاک‌ها و شاخصه‌های شهر اسلامی استخراج گردید، و از طرف دیگر عوامل مؤثر بر ایجاد شهر الکترونیک استخراج و به جهت ارائه راهکارها و جهت‌دهی به این فرایند همگام‌سازی با استفاده از مدل رتبه‌بندی DEMATEL Fuzzy اقدام به رتبه‌بندی این عوامل مؤثر در ایجاد دولت الکترونیک شد. در راستای انجام مقایسه‌های زوجی بین شاخص‌ها در مدل DEMATEL از دیدگاه ۳۰ کارشناس و مدیر در زمینه فناوری اطلاعات استفاده شده است. درنهایت با توجه به این ملاک‌ها و معیارهای استخراج‌شده فرصت‌های پیش روی شهر اسلامی الکترونیک مطرح شده و در پایان در جهت اجرای این مهم پیشنهادهایی ارائه شد. بر این اساس، تعلیم و تربیت نیروی متخصص در زمینه فناوری اطلاعات و درعین‌حال آگاه به اصول و ضوابط شهر اسلامی و دین مبین اسلام، فعال کردن روح مدیریت و اقتصاد اسلامی در بین مدیران شهری، ایجاد پلیس الکترونیک و تدابیری خاص در جهت ایجاد امنیت در فضای الکترونیکی ضروری می‌باشد.

واژگان کلیدی: دولت الکترونیک، شهر اسلامی، شهر ایرانی - اسلامی، مدل DEMATEL Fuzzy.

مقدمه

اقتصاد شهری هم مسائل بین شهری و هم مسائل درون شهری را مورد بررسی قرار می‌دهد (قره نژاد، ۱۳۷۷). شهرنشینی، رشد اقتصادی و توسعه پایدار سه مفهومی هستند که ارتباط آن‌ها با یکدیگر به‌ویژه از دیدگاه اقتصاد شهری، محل نظریه‌پردازی و مطالعات و تحلیل‌های تجربی زیادی بوده است (UNHABITAT, 2011). یکی از مسائل فکری که امروزه شهرهای جهان - که شهر اسلامی نیز جدا از آن‌ها نیست - درگیر خود نموده است، تحقیق امر دولت الکترونیک می‌باشد. دولت الکترونیکی را می‌توان چنین تعریف کرد: به‌کارگیری فناوری اطلاعات در بخش‌های مختلف دولت به‌منظور افزایش بهره‌وری و ارتقا سطح خدمات‌رسانی. مهم‌ترین نتیجه این امر، افزایش رضایت مردم خواهد بود به شرطی که پیاده‌سازی دولت الکترونیکی به‌طور صحیح و با موفقیت صورت گیرد. به‌عبارت‌دیگر، دولت الکترونیکی با اینکه می‌تواند یک گام اساسی برای دولت‌ها باشد، چالش‌برانگیز نیز است. اگر دولت‌ها نتوانند خدمات الکترونیکی را به‌صورت یکنواخت و قابل‌دسترس، در اختیار عموم افراد جامعه قرار دهند، دولت الکترونیکی منجر به شکاف طبقاتی بیش‌تر در جامعه و در نهایت ناراضی‌تی مردم، و افزایش مشکلات خواهد شد (پایگاه اطلاع‌رسانی دومین کنفرانس شهروند الکترونیک و تلفن همراه، <http://icecc.net>). در نتیجه امروزه با ورود به هزاره سوم و شروع عصر مجازی و با قدم نهادن به حیطه نانو تکنولوژی و ظهور فناوری اطلاعات و ارتباطات، اکثر جوامع دستخوش تغییرات بنیادین و اساسی شده‌اند و در این مسیر شهر اسلامی نیز راهی به‌جز ورود به این حیطه را ندارد. این پژوهش باهدف شناسایی و تطبیق ملاک‌های و معیار شهر اسلامی و عوامل مؤثر بر ایجاد شهر الکترونیک درصدد اجرا و همگام‌سازی اصول دولت الکترونیک در شهرهای اسلامی در فضای اقتصاد شهری ایرانی - اسلامی می‌باشد.

اهمیت اسلام در فرایند شکل‌گیری شهرهای اسلامی از موضوع‌های بحث‌برانگیز در مطالعات مربوط به شهرهای اسلامی است. در کنار برخی که اسلام را عامل تمایز شهرهای اسلامی از سایر شهرها می‌دانند، برخی از محققان دیگر معتقد به ترکیبی از عوامل مؤثر در شکل‌گیری ویژگی‌های شهرهای اسلامی هستند و اسلام را یکی از این عوامل در نظر می‌گیرند. با توجه به مشابهت‌های موجود بین ویژگی‌های شهرهای دوران اسلامی با پیش از آن، برخی از پژوهشگران معتقد به وجود میراث فرهنگی، عقاید اجتماعی و دینی جامعه قبل از اسلام در شهرهای اسلامی هستند. بسیم سلیم معتقد است که «بی‌شک سنت‌های بومی و خصلت شهرهای از اسلام تأثیرات قابل‌توجهی به‌خصوص در سرزمین‌های شرقی پیش‌خلافت اسلامی از خود برجای گذاشته است (بسیم سلیم، ۱۳۸۲: ۲۲). ادبیات شهر اسلامی، عمدتاً مربوط به قبل از آغاز دوره استعمار است. آغاز استعمار، پیوند اقتصادی کشورهای اسلامی بازار جهانی و فشارهای کشورهای غربی برای هماهنگ‌سازی جامعه اسلامی با فرهنگ غربی که گاه تضمین‌کننده تداوم روابط استعماری با آن‌ها بود، پایان حیات شهرهای اسلامی سنتی بوده است. تجزیه و تحلیل دقیق‌تر دگرگونی شهرهای شرق اسلامی در چارچوب مکانی - زمانی، روشن می‌سازد که از سده نوزدهم به این سو، اصولاً شهر شرقی اسلامی با ویژگی‌های سنتی آن شاید فقط به‌طور بسیار مشروط وجود داشته است. زیرا در شمال آفریقا، خاورمیانه، آسیای مرکزی و در شبه‌قاره هند، به همراه تسلط استعمار و امپریالیسم فرانسوی، روسی و انگلیسی، دگرگون‌سازی‌های ژرفی در فرهنگ و پیکر بومی شهر شرق اسلامی روی داده است. سیاست دوگانگی شهر سنتی و مدرن از این زمان آغاز گشته است (اهلرز، ۱۳۷۳). این دوگانگی با افزودن شهر اروپایی نشین به شهر قدیمی و اسلامی به وجود آمد. شهر اروپایی غالباً در بیرون از دیوارهای شهر قدیمی ساخته می‌شد. در کوتاه‌مدت اهمیت اجتماعی و اقتصادی شهر قدیمی به‌سرعت کاهش یافت و نقش دولتی و سیاسی شهر در بخش اروپایی نشین جای گرفت. این وضعیت به خالی شدن شهر قدیمی و اسکان در شهر جدید منجر شد (شکویی، ۱۳۶۵: ۱۹۵). شهرهای اسلامی در شرایط جدید، مشخصات پیچیده‌تری را نشان می‌دهند که دوگانگی کالبدی و اقتصادی بین شهرهای سنتی (بافت قدیم) و شهرسازی‌های جدید در حاشیه شهر قدیم یا نزدیک به آن الگوی کلی آن‌ها است. گسترش ارتباطات

کشورهای اسلامی با اروپا و آمریکا سبب رواج الگوها و خصایص جدیدی در زمینه شهرسازی و معماری شهرها شد که با ماهیت شهرهای قبل تفاوت‌های چشمگیری داشت. در این زمان تأثیر اعتقادات اسلامی به پرنگی دوره قبل از استعمار نبوده، پایان رونق حیات شهر اسلامی سنتی محسوب می‌گردد (پوراحمد و موسوی، ۱۳۸۹: ۴). در این راستا این پژوهش هدف دارد تا با توجه به اهمیت یافتن شهر الکترونیک در جوامع امروزی، همگام‌سازی را میان این امر با شهرهای اسلامی داشته باشد. از این روی این سؤال مطرح می‌گردد که مهم‌ترین شاخصه‌های شهر اسلامی جهت انطباق با شهرهای الکترونیک چیست؟ شاخص‌های تأثیرگذار و تأثیرپذیر در یک شهر الکترونیک چیستند؟ به نظر می‌رسد آموزه‌های قرآن و اسلام به گونه‌ای می‌باشند که می‌توان آن‌ها را با اصول شهر الکترونیک هم‌راستا ساخت.

دستیابی به شاخصه‌ها و معیارهای شهر اسلامی همواره یکی از دغدغه‌های اصلی متفکران و برنامه ریزان شهری بوده است. این موضوع در جهات مختلفی مدنظر اندیشمندان قرار گرفته است. از جمله شاخص‌ترین پژوهش‌های صورت گرفته در باب شهر اسلامی در ایران می‌توان به پژوهش‌های زیر اشاره نمود.

باقری و همکاران (۱۳۹۳) در پژوهشی با عنوان "طراحی نظام مدیریت مبتنی بر نتایج زمینه‌ساز الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت" معتقدند که یک از عوامل و زمینه‌ها برای تحقق یک الگو اسلامی پیشرفت، بهره‌گیری دقیق و عالمانه از منابع مختلف اعم از منابع دانشی و انسانی و ... است که مدیریت مبتنی بر آن در یک فرایند هوشمندانه می‌کوشد از ورودی‌های یک سیستم به گونه‌ای بهره‌گیرد که مطلوب‌ترین خروجی را داشته باشد. این پژوهش با استفاده از روش تحقق گروه‌های کانونی و با نگاهی به برخی الگوهای مورد توافق در دانش مدیریت، الزامات دستیابی به الگوی مذکور را استخراج و ارائه دهد.

زین‌الدینی و همکاران (۱۳۹۳) در مقاله‌ای با عنوان "چارچوب عدالت محور برای تدوین معماری سازمانی شهرهای الکترونیکی در ایران" با نگاهی به تحولات دنیای جدید و سرعت شتابان فناوری‌های جدید که موجب ورود ابزارهای الکترونیکی در زندگی روزمره شده، معتقدند که دولت‌ها می‌کوشند با استقرار بسترهای الکترونیکی برای خدمات‌رسانی عادلانه به شهروندان، از کارکردهای مفید این ابزار برای کاهش هزینه‌ها و رفع بسیاری از موانع غیرضروری بهره‌گیرند. که در راستای دستیابی به معماری سازمانی در تأسیس شهر الکترونیک و یا دولت الکترونیک، نقاط ضعف و قوت الگوها و نظریه‌های موجود معماری سازمان را تبیین و چهارچوبی مناسب برای آن را ارائه نمایند.

پایا (۱۳۸۸) در مقاله‌ای تحت عنوان "آیا الگوی توسعه ایرانی اسلامی دست‌یافتنی است؟" می‌نویسد: علم و تکنولوژی بر ساخته آدمی هستند. هر دو با شبکه‌های معنایی - مفهومی که واقعیت را برای افراد معنادار می‌سازند، ارتباط نزدیک دارند و به آن‌ها متکی‌اند. در کنار این شباهت‌های اساسی، این دو بر ساخته، از جهات مختلفی با یکدیگر تفاوت دارند. علم به نیازهای معرفتی آدمی پاسخ می‌گوید، در حالی که تکنولوژی، از سویی پاسخگوی نیازهای غیر معرفتی آدمیان، و از سویی ابزاری است برای تسهیل فعالیت علم، یعنی تسهیل پاسخگویی به نیازهای معرفتی، گرچه علم مستقیماً "چنین نیازی را بر طرف نمی‌کند.

دادگر (۱۳۸۷) در مقاله‌ای با عنوان "شکاف توسعه اسلامی و عملکرد کشورهای مسلمان" می‌نویسد علی‌رغم این‌که گروهی از منتقدان عقیده دارند که علت توسعه نیافتگی کشورهای اسلامی، توجه و تفکر دینی و اسلامی است، علل توسعه نیافتگی این کشورهای عمدتاً به اندیشه و کارکرد شهروندان، دولت‌مردان و عالمان آن‌ها ارتباط دارد، نه به آموزه‌های دینی و اسلامی. وی معتقد است که کارکرد جامعه و حکومت صدر اسلام نمونه‌ای تجربی از توسعه موفق اسلامی است.

چپرا (۱۹۹۳) در کتاب خود با عنوان "اسلام و توسعه اقتصادی" ضمن طرح ادعای جوامع سکولار در پای بندی توسعه توأم با عدالت بدون توجه به توسعه اخلاقی، فرضیه اصلی خود را چنین مطرح می‌کند که توسعه مادی همراه با عدالت بدون تکامل معنویت ممکن نیست. چراکه به اعتقاد وی توسعه همراه با عدالت نیازمند استفاده کارا و عادلانه از همه منابع است و

عدالت و کارایی بدون وجود معنویت در تعقیب اهداف اقتصادی نه تعریف شده است و نه عملی خواهد بود. کیا و سلسله (۱۳۸۶) در پژوهشی با عنوان "موانع و راهکارهای استقرار شهر الکترونیکی در ایران از دیدگاه کارشناسان حوزه ارتباطات و فن‌آوری اطلاعات" شهر الکترونیک را حاصل توسعه فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی و در واقع موج سوم می‌داند. شهرهای الکترونیکی را که بخشی از جامعه اطلاعاتی را می‌سازند، شامل شده، و ایجاد شهر الکترونیک تأثیرات بسیار سودمندی را در زمینه‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی برای اداره شهر و شهروندان به دنبال خواهد داشت.

قادری و امیری (۱۳۸۶) در پژوهشی تحت عنوان "نقش و ضرورت شهر الکترونیک در توسعه پایدار" در این پژوهش ابتدا به بررسی مفهوم توسعه پایدار پرداخته و عناصر آن را معرفی می‌کنند، سپس شهر الکترونیک و مشخصات آن را مورد بررسی قرار داده و در انتها به نقش و ضرورت حرکت به سمت استقرار شهر الکترونیک برای دستیابی به توسعه پایدار پرداخته و معتقد است در مواردی شهر الکترونیک تنها راه شناخت شده برای رسیدن به مؤلفه‌های توسعه پایدار می‌باشد.

در این زمینه در حوزه ادبیات علمی کشورهای انگلیسی‌زبان به آثاری همچون ابولاقد (۲۰۱۳)، دفتری و همکاران (۲۰۱۰)، مطلوب و سلیمان (۲۰۱۴)، گرگاژ (۲۰۱۱) اشاره نمود، که عموم این تحقیقات بیشتر به تحلیل تاریخ اسلام و نقش اسلام و قواعد اسلامی در شکل‌گیری شهرهای مسلمین می‌باشد می‌پردازد؛ به واقع اصول و بنیان‌های اساسی اسلام که در زندگی شهرنشینان مؤثر بوده است مورد توجه اندیشمندان و برنامه‌ریزان خارج از کشور قرار گرفته است. به طور کل در نتیجه این تحقیقات می‌توان گفت مطالعات شهری که باهدف توضیح و توصیف وضعیت شهرها در جهان اسلام انجام می‌شود، در چارچوب مفهومی شهر اسلامی قرار می‌گیرند. بر اساس این مفهوم، اسلام دینی ذاتاً شهری پنداشته می‌شود که بازندگی شهری هماهنگ شده و مقرراتی برای تنظیم جوامع شهری ارائه می‌کند.

مبانی نظری

شهر اسلامی

شهر اسلامی به شهرهایی اطلاق می‌شود که در سرزمین‌های دارای فرهنگ و اعتقادات نشأت گرفته از دین اسلام ایجاد شده یا رشد یافته‌اند (کوئنو، ۱۳۸۴: ۱۴-۱۵). شهر اسلامی، قبل از هر چیز یک قلعه ایمان است و از نظر سیاسی و قانون، تابع مقرراتی است که ناشی از شریعت هستند و از این رو نقش مذهبی شهر بر اهداف نظامی اقتصادی حکومت‌های مستقر در آن شهر اولویت دارد. برای ظهور شهر اسلامی انطباق و همپوشانی سه فضا یا عنصر ضرورت دارد که عبارت‌اند از: فضای فکری، فضای عملی و فضای عینی (کالبدی) (نقی زاده، ۱۳۸۷: ۴۶). به نظر «بمات نجم الدین» شهر اسلامی عبارت است از نمایش فضایی شکل و ساختمان اجتماعی، که بر اساس ایده آل‌های اسلامی، فرم‌های ارتباطی و عناصر تزئینی خود را نیز در آن وارد کرده است. اما فراتر از آن، اصل دیگری بر جامعه مسلمانان حاکم است و آن محدود نبودن به زمان و نداشتن جغرافیای خاص است که مفهوم امت اسامی آن را تعریف می‌کند. شهر اسلامی متأثر از شهروندان مسلمانش، هویتی مستقل پیدا می‌کند. در شهر اسلامی، فرم (هویت کالبدی) به تبع معنا (هویت محتوایی) تعریف می‌شود و کالبد، هویت خود را از محتوا اخذ می‌کند و این متأثر از بنیان‌های نظری هنر معماری اسلامی است (بمات، ۱۳۶۹: ۱۱). در نتیجه امروزه با ورود به هزاره سوم و شروع عصر مجازی و با قدم نهادن به حیطه نانو تکنولوژی و

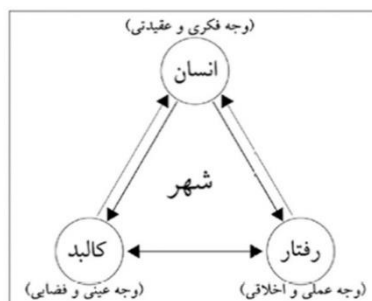
1 Abu-Lughod

2 Daftary et al

3 Matloob & Sulaiman

4 Gargaja

ظهور فناوری اطلاعات و ارتباطات، اکثر جوامع دستخوش تغییرات بنیادین و اساسی شده‌اند و در این مسیر شهر اسلامی نیز راهی به‌جز ورود به این حیطة را ندارد. این پژوهش باهدف شناسایی و تطبیق ملاک‌های و معیار شهر اسلامی و عوامل مؤثر بر ایجاد شهر الکترونیک درصدد اجرا و همگام‌سازی اصول دولت الکترونیک در شهرهای اسلامی می‌باشد.

شکل شماره ۱.۱. اجزا اصلی یک شهر، (منبع: نقی زاده، ۱۳۸۹)

در بازنگری متون مختلف به تعاریف متعددی از شهر اسلامی برمی‌خوریم که در جدول زیر به برخی از این تعاریف اشاره خواهد شد.

- شهر اسلامی جایی است که در آن احکام اسلامی جاری باشد.
- شهر سازان بر اساس معماری حاکم بر شهرها آن را شهری می‌دانند که بر اساس فرهنگ اسلامی ساخته شده است.
- عالمان دین بر اساس حکومتی که بر آن شهر سایه افکنده است، آن را شهر اسلامی می‌دانند، که جامعه اسلامی و حکومت حق در آن وجود دارد.
- در الگوی شهر اسلامی عامل مسلط دین اسلام است و به‌طور حتم تمام شاخص‌ها و عناصر زندگی اجتماعی و کالبدی شهر بر اساس این عامل نظام و هویت می‌یابد.
- شهر اسلامی شهری است که هویت مستقل عاری و فاقد نهادهای مدنی، مقررات توسعه یافته زندگی شهری، اندیشه‌ی شهروندی و سایر شاخص‌های مشابه بوده است.

شکل شماره ۲. تعاریف شهر اسلامی

ملاک‌های شهر اسلامی

به نظر دبی عبور از محیط کالبدی و یا فضای مکانی گذشته به فضای کالبدی آرمانی در شهر، به‌ناچار، باید از صافی کمیت‌ها و کیفیت‌ها در لحظه استقرار در نقاط مختلف هرم اجتماعی - مدنی گذر کرد (Dube, 1990). باید توجه داشت که جهت‌گیری برنامه‌های فرهنگی در شهرهای اسلامی به‌گونه‌ای به اجرا درمی‌آید که خون گرمی، عطف و مهربانی، تعاون و همیاری، تحرک، مدارا و فضایل خوب انسانی دیگر را تقویت کرده و شهری باروحیه و بانشاط فرهنگی خلق کند. از طرفی در فرایند پیشرو گرایی و جهت‌گیری صحیح بین‌المللی شهر اسلامی، شهر اسلامی بایستی همواره در جذب عقاید جدید و خوب پیشگام باشد آن را با شرایط محیطی، ملی و اجتماعی تطبیق دهد (Johnston, 1980)؛ و با ایجاد تغییراتی در آن، در نوآوری عقاید پیشتاز باشد. جهت‌گیری برنامه‌ریزی فیزیکی شهرهای اسلامی باید به‌گونه‌ای باشد که با اجرای سیاست‌های صحیح اجتماعی - اقتصادی در باب طبقات کم‌درآمد شهری و مهاجران روستایی، می‌توان به

تغییرات سالم فیزیکی در منطقه کم‌درآمد و آلودگ‌نشین‌ها امیدوار بود. از دیگر ملزومات شهرهای اسلامی ارتباطات می‌باشد، بحث ارتباطات در شهر اسلامی باید توجه داشت که شهر اسلامی پایدار در عرصه حمل‌ونقل و ارتباطات، شهری است که در آن افراد در حداقل زمان به مکان موردنظرشان رسیده، ترافیک در کمترین حد، میزان آلودگی بسیار اندک و راه‌ها و وسایل ارتباطی به شهر روح و شادابی و نشاط ببخشد (Blessing ton, 1995). از طرف دیگر برنامه‌ریزی اجتماعی در شهر اسلامی را باید برای تأمین رفاه اجتماعی، بر حمایت از تمامی خانواده‌ها، سالم‌سازی محیط‌زیست شهری، زمینه‌سازی برای مشارکت شهروندان و توسعه سیاسی، حمایت از طبقات ضعیف و فقیران شهری و ارتقای سطح زندگی آن‌ها دانست. در نهایت برنامه‌ریزی‌های اقتصادی در شهر اسلامی، قبل از هر چیز، دستیابی آسان به شغل و درآمد معقول را برای تمامی شهروندان امکان‌پذیر سازد (رحیمی، ۱۳۸۴: ۹۶). در شکل (۳) مهم‌ترین ملاک‌های شهر اسلامی مشاهده می‌شود:

شکل شماره ۳. ملاک‌های شهر اسلامی، برگرفته از مطالعات نگارندگان از (Abu-Lughod 2013)، نقی زاده (۱۳۸۹)، پورا احمد و موسوی (۱۳۸۹)، رحیمی (۱۳۸۴)، کوی (۱۳۶۵)، باقری و همکاران (۱۳۹۳)، کونو (۱۳۸۴)

شهر الکترونیک

شهر الکترونیکی استفاده از فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی به منظور ارائه خدمات شهری، به صورت به هنگام و مستقیم به شهروندان، در ۲۴ ساعته شبانه‌روز و ۷ روز هفته است. شهر الکترونیکی تسهیلات لازم را به منظور دسترسی مناسب به اطلاعات و خدمات شهری و فرصت‌های گسترده‌تر برای مشارکت در فرایندها را به مردم ارائه می‌نماید. تعاریف بسیاری از شهر الکترونیکی مطرح شده که برخی از آن‌ها؛

۱- به کارگیری فناوری اطلاعات و ارتباطات در ارائه خدمات اجتماعی، اداری و اقتصادی به خصوص در بخش شهری برای بالا بردن بهره‌وری و نیز بهبود خدمات و ارائه اطلاعات به شهروندان و تجار و ... را شهر الکترونیکی می‌گویند.

۲- شهر الکترونیکی به عنوان بستر و فرایند مدیریت بدون کاغذ در حکومت مطرح است و در نهایت بسیاری از ارتباطات بین اداره‌ها (با هم و با مردم) از طریق کانال‌های چندرسانه‌ای صورت می‌گیرد (جلالی، ۱۳۸۶: ۶۷).

شهر الکترونیکی موضوعی است که برای اولین بار در سال ۱۳۷۹ در ایران مطرح شد. در سال ۱۳۸۰ نیز همایش جهانی

شهرهای الکترونیکی و اینترنتی با حضور بیش از ۱۵۰۰ نفر از متخصصان، مسئولان و مردم در جزیره کیش برگزار شد و ابعاد ناشناخته آن در کشور معرفی گردید. در سال ۱۳۸۲ سند راهبردی شهر الکترونیکی مشهد توسط دانشگاه علم و صنعت ایران به شهرداری مشهد تحویل داده شد و زمینه برای پیاده‌سازی آن فراهم شد. با وجود اینکه شهر الکترونیکی کیش زودتر از شهر الکترونیکی مشهد راه‌اندازی شد اما، شهر الکترونیکی مشهد زودتر به مرحله عملیاتی نزدیک شد. هم‌اکنون، بحث شهر الکترونیکی تهران نیز مطرح و اقدامات اولیه برای اجرای آن آغاز شده است (جلالی، ۱۳۸۶: ۶۴). شهر الکترونیکی بستری را فراهم می‌کند تا بخش شهری، خصوصی، بنگاه‌های اقتصادی، و سایر نهادهای حقوقی و حقیقی بتوانند خدمات و سرویس‌های خود را در طول شبانه‌روز با سرعت، دقت و در سطح گسترده‌تری در اختیار مردم قرار داده و از مشارکت مردم در اداره امور شهر بیشتر استفاده کنند (جلالی، ۱۳۸۶: ۶۵). توسعه شهر الکترونیکی نیاز به سرمایه‌گذاری و تأمین منابع مالی طولانی‌مدت توسط شهر و بخش خصوصی را دارد. در بسیاری از شهرهای الکترونیکی جهان، سرمایه‌گذاری‌های زیادی در این خصوص انجام شده است. به‌عنوان مثال، تا سال ۲۰۰۲ میلادی در آمریکا ۴۴۴ میلیارد دلار، در اروپای غربی ۳۰۰ میلیارد دلار و در ژاپن ۱۲۸ میلیارد دلار در زمینه توسعه فناوری اطلاعات و ارتباطات سرمایه‌گذاری شده است. در سال ۲۰۰۵ میلادی نیز به ترتیب ۲۵۰۰ و ۲۰۰۰ دلار در کشورهای سوئیس و انگلستان بابت سرانه توسعه فناوری اطلاعات هزینه شده است. (هزینه‌های انجام‌شده معمولاً صرف به‌روزرسانی سیستم‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات شهر الکترونیکی می‌شود) متأسفانه کشورهای کمتر توسعه‌یافته در این زمینه سرمایه‌گذاری مناسبی ندارند (جلالی، ۱۳۸۶: ۷۲).

موانع دستیابی به شهر الکترونیک در ایران

به‌طور کلی شهرهای جهان سوم از نظر دستیابی به شهر الکترونیک با مشکلات اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی - سیاسی و غیره روبرو هستند، از جمله مشکلات و موانع در جهت دستیابی به شهر الکترونیک عامل اقتصاد است که در پی وارد کردن بخش خصوصی به عرصه سرمایه‌گذاری در شهر الکترونیک، و ارزان نمودن دسترسی به وب و ... می‌باشد. این عامل نقش عمده‌ای در مرحله اقناع (شکل‌گیری نگرش) و تصمیم‌گیری (قبول یا رد) و استفاده از نوآوری و تثبیت دارد. اقتصاد جامعه شبکه‌ای، اقتصادی اطلاعاتی است از آن‌رو که بهره‌وری و توان رقابتی واحدها یا کارگزاران این اقتصاد اساساً به ظرفیت تولید، پردازش و کاربرد مؤثر اطلاعات مبتنی بر دانش بستگی دارد. در این اقتصاد نوین، چنانچه دولت‌ها بخواهند ثروت و قدرت ملت‌هایشان را افزایش دهند، می‌باید سیاست‌هایشان را در جهت ارتقای توان رقابت شرکت‌ها و سازمان‌ها تحت حاکمیت خود در فضای وب سوق دهند. به‌طور خلاصه شهرهای اطلاعاتی موتور واقعی توسعه در عصر جدید هستند و حرکت در جهت رفع موانع پیش روی شهرهای سنتی جهت تبدیل به شهرهای الکترونیک امری ضروری جهت دستیابی به توسعه پایدار می‌باشد. از جمله موانع پیشروی شهر الکترونیک در کشور ایران می‌توان به موارد زیر اشاره نمود:

- ❖ عدم تشویق بخش خصوصی به سرمایه‌گذاری روی ICT،
- ❖ پایین بودن درصد معاملات تجارت الکترونیک،
- ❖ پایین بودن سرمایه‌گذاری سازمان‌ها روی آموزش ICT،
- ❖ پایین بودن درصد استفاده از پرداخت الکترونیک،
- ❖ پایین بودن سرمایه‌گذاری سازمان‌ها روی تجهیزات ICT،
- ❖ بالا بودن قیمت کامپیوتر،
- ❖ پایین بودن درآمد سرانه مردم ایران،

- ❖ فقدان رقابت در عرصه صنایع نرم‌افزاری،
- ✎ ناتوانی سازمان‌های الکترونیک در ارائه قیمت قابل‌رقابت،
- ❖ بالا بودن هزینه اتصال به اینترنت،
- ❖ بالا بودن هزینه تلفن ثابت،
- ❖ زمان‌بر بودن بازده مالی شهر الکترونیک (www.aiaco.ir).

روش پژوهش

با توجه به ماهیت موضوع و مؤلفه‌های موردبررسی، رویکرد حاکم بر فضای پژوهش توصیفی و تحلیلی است، که برای تدوین چارچوب نظری تحقیق و مروری بر تحقیقات پیشین، از روش کتابخانه‌ای (اسنادی) بهره گرفته شد. جامعه آماری در این پژوهش کارشناسان حوزه ارتباطات و فناوری اطلاعات استان یزد بوده‌اند در جهت تحلیل داده در این پژوهش نخست ملاک‌ها و ویژگی‌های شهر اسلامی استخراج گردید که از جمله آن می‌توان به عواملی همچون عدالت محوری، اصل استقلال و تساوی مدنی، تنظیم روابط اجتماعی بر هنجارهای دینی، اصل انسان‌گرایی و حرمت نهادن به انسان، توجه به اندیشمندان، حاکمیت خداوند، اصل وحدت در کثرت، تنظیم روابط اجتماعی بر هنجارهای دینی، قاعده تعهد و مسئولیت افراد، آزادی عقیده و بیان و آزادی انتقاد، اصل برادری و ایثار و گذشت، برقراری امنیت، توسعه اقتصادی و اجتماعی، تعامل میان معماری و طبیعت نام برد، که در جهت مقایسه زوجی بین معیارها از نظر ۳۰ کارشناس و مدیر مرتبط بهره گرفته شد. در گام بعد عوامل مؤثر بر ایجاد شهر الکترونیک با مراجعه به منابع کتابخانه‌ای استخراج (جدول ۱) و توسط مدل DEMATEL Fuzzy از انواع روش‌های تصمیم‌گیری بر پایه مقایسه زوجی می‌باشد، تأثیرگذاری و تأثیرپذیری آن‌ها مشخص شد. نهایتاً پیشنهادهایی در راستای الکترونیک سازی شهر اسلامی پیشنهاد گردید.

جدول شماره ۱. عوامل مؤثر بر ایجاد دولت الکترونیک

معیار	نظریه‌پرداز
ایجاد زیر ساختارهای مناسب اطلاعاتی و ارتباطی.	لاین و لی (۲۰۰۱)
ایجاد بسترهای مناسب برای احداث و پشتیبانی از خطوط اینترنتی با پهنای زیاد.	جانگر و تامپسون ^۲ (۲۰۰۳)، رادیک و فرانک ^a (۲۰۰۷)
حذف نظام بایگانی و پر حجم کاغذی.	لاین و لی (۲۰۰۱)
ایجاد محیط مناسب برای تشویق سرمایه‌گذاران بخش فن‌آوری اطلاعات و ارتباطات.	گوپتا و جین ^۳ (۲۰۰۳)
ایجاد حفاظ امنیتی مناسب برای حفظ اطلاعات و داده‌های مورد تبادل در تجارت الکترونیک	رادیک و فرانک (۲۰۰۷b)
کمک به حفظ حریم شخصی افراد.	ادمیستون ^۴ (۲۰۰۲)، گارسون ^۵ (۲۰۰۶)
گسترش آموزش کامپیوتر و اینترنت به همه طبقات جامعه.	گارسون (۲۰۰۶)
چشم‌انداز حکومتی به مقوله شهر الکترونیک.	ادمیستون (۲۰۰۲)، گارسون (۲۰۰۶)
ریسک‌پذیری مدیریت کلان‌شهری برای ایجاد چنین شهری.	حاتمی نسب و همکاران، ۱۳۹۰
تعریف دقیق استانداردهای عملکردی مورد انتظار.	کایلر ^۶ و همکاران (۲۰۰۱)

- 1 Layne & Lee
- 2 Jaeger & Thompson
- 3 Reddick & Frank
- 4 Gupta & Jana
- 5 Edmiston
- 6 Garson
- 7 Kaylor

همکاری نهادهای ذی‌ربط (همچون پارک‌های علم و فناوری، مراکز تحقیق و توسعه و...).	ادمیتسون (۲۰۰۲)، گوپتا و جانا (۲۰۰۳)
وجود سیستمی کنترلی و نظارتی مناسب.	که و وی (۲۰۰۴)
تفکر استراتژیک بلندمدت در سطح کلان کشور.	ادمیتسون (۲۰۰۲)، گوپتا و جین (۲۰۰۳)
بهره‌گیری از فرایند رسمی و مدون برای اجرای طرح.	گوپتا و جین (۲۰۰۳)، جانگر و تامپسون (۲۰۰۳)

منبع: (حاتمی نسب و همکاران، ۱۳۹۰)

بحث و یافته‌ها

امروزه آنچه در تعریف شهر الکترونیکی حائز اهمیت است تأکید آن بر تمامی ابعاد زندگی روزمره شهروندان است. بنابراین، دولت الکترونیک، تجارت الکترونیک، آموزش الکترونیک و تجمعات مجازی همگی از جمله خدماتی هستند که در شهر الکترونیکی به صورت یکپارچه ارائه می‌شوند (مقدسی، ۱۳۸۴). از طرف دیگر، با نگاه دقیق به تعاریف مذکور نشان می‌دهد که شهر الکترونیک از اجزا مختلفی تشکیل شده که برای برنامه‌ریزی به منظور استقرار، پیاده‌سازی، توسعه و بهبود آن، باید به تمام عناصر تشکیل‌دهنده آن توجه داشت (حاتمی نسب و همکاران، ۱۳۹۰). در این پژوهش جهت محاسبه میزان و شدت معیارهای تأثیرگذار و تأثیرپذیر شهر الکترونیک در شهر اسلامی از تکنیک DEMATEL Fuzzy که از انواع روش‌های تصمیم‌گیری بر پایه مقایسه زوجی می‌باشد استفاده شده است، که با بهره‌گیری از نظرات خبرگان روابط تأثیرپذیری و تأثیرگذاری متقابل عناصر به صورت امتیاز عددی به دست می‌آید. میزان تأثیر هر یک از معیارهای مؤثر بر تحقق شهر الکترونیک بر روی یکدیگر مطابق جدول‌های ۲ و ۳ با توجه به نظرات خبرگان مشخص شده است. نتایج به‌دست‌آمده از روش DEMATEL فازی از بین معیارهای مؤثر بر تحقق شهر الکترونیک در شهرهای اسلامی، معیارهای فعالیت‌های تدارک الکترونیک (برای مثال استفاده از نرم‌افزارهای مدیریت زنجیره تأمین)، حذف نظام بایگانی و پرچم کاغذی، پرداخت به صورت الکترونیکی (قبوض، مالیات، اقساط و، کمک به حفظ حریم شخصی افراد، ایجاد بستری مناسب برای احداث و پشتیبانی از خطوط اینترنتی با پهنای زیاد، ایجاد محیط مناسب برای تشویق سرمایه‌گذاران بخش فن‌آوری اطلاعات و ارتباطات، گسترش آموزش کامپیوتر و اینترنت به همه طبقات جامعه، همچنین بااهمیت‌ترین معیار که بیشترین تأثیرگذاری را بر روی سایر معیارها دارد معیار ایجاد محیط مناسب برای تشویق سرمایه‌گذاران بخش فن‌آوری اطلاعات و ارتباطات می‌باشد که بیشترین ضریب وزنی و تأثیرگذاری مستقیم بر تحقق مؤلفه‌های شهر الکترونیک در شهر اسلامی را داراست. کمترین ضریب وزنی هم مربوط به معیار گسترش آموزش کامپیوتر و اینترنت به همه طبقات جامعه که این مؤلفه باید در منطقه مورد مطالعه باید تقویت گردد. ایجاد مناطق الکترونیک تنها با مسئولیت‌پذیری دوسویه و مشارکت شهروندان و مسئولین امکان‌پذیر است که باید شهروندان این منطقه مشارکت اجتماعی بیشتری داشته باشند، میزان (شدت) تأثیرگذاری معیارها در جدول ۲ نشان داده شده است.

جدول شماره ۲. معیارهای تأثیرگذار شهر الکترونیک در شهر اسلامی

مقدار	معیار تأثیرگذار
۰/۴۲	تدارک الکترونیک (برای مثال استفاده از نرم‌افزارهای مدیریت زنجیره تأمین)
۰/۲۱	حذف نظام بایگانی و پرچم کاغذی
۰/۱۴	پرداخت به صورت الکترونیکی (قبوض، مالیات، اقساط و)
۰/۶۶	کمک به حفظ حریم شخصی افراد
۰/۰۸۹	ایجاد بستری مناسب برای احداث و پشتیبانی از خطوط اینترنتی با پهنای زیاد
۰/۸۷	ایجاد محیط مناسب برای تشویق سرمایه‌گذاران بخش فن‌آوری اطلاعات و ارتباطات
۰/۰۱۳	گسترش آموزش کامپیوتر و اینترنت به همه طبقات جامعه

معیارهای تأثیرگذار به این معنی است که این معیارها تأثیر مستقیم بر سایر معیارهای تحقق شهر الکترونیک در کشورهای اسلامی دارند.

جدول شماره ۳. شدت معیارهای تأثیرگذار شهر الکترونیک

معیار تأثیرگذار	شدت
تدارک الکترونیک (برای مثال استفاده از نرم‌افزارهای مدیریت زنجیره تأمین)	۲۳/۰۱
حذف نظام بایگانی و پر حجم کاغذی	۳۳/۵۷
پرداخت به صورت الکترونیکی (قبوض، مالیات، اقساط و	۴۲/۶
کمک به حفظ حریم شخصی افراد	۳۴
ایجاد بستری مناسب برای احداث و پشتیبانی از خطوط اینترنتی با پهنای زیاد	۳۴/۴۶
ایجاد محیط مناسب برای تشویق سرمایه‌گذاران بخش فن‌آوری اطلاعات و ارتباطات	۳۰/۲۳
گسترش آموزش کامپیوتر و اینترنت به همه طبقات جامعه	۳۱/۸۷

جدول شماره ۳ شدت معیارهای تأثیرگذار و مجموع اثرگذاری و اثرپذیری هر معیار تأثیرگذار را نشان می‌دهد. که در بین این معیارها فعالیت‌های پرداخت به صورت الکترونیکی (قبوض، مالیات، اقساط و با میزان شدت ۴۲/۶ درصد بیشترین و معیار تدارک الکترونیک (برای مثال استفاده از نرم‌افزارهای مدیریت زنجیره تأمین) با میزان شدت ۲۳/۰۱ درصد کمترین شدت تأثیرگذار در بین مؤلفه‌های شهر الکترونیک در کشورهای اسلامی را به خود اختصاص داده‌اند.

جدول شماره ۴. معیارهای تأثیرپذیر شهر الکترونیک

معیار تأثیرپذیر	مقدار
تعریف دقیق استانداردهای عملکردی مورد انتظار	۰/۹۳
چشم‌انداز حکومتی به مقوله شهر الکترونیک	-۰/۶۴
ایجاد سیستم مدیریت و روابط مشترک	-۰/۳۸
ایجاد زیر ساختار مناسب اطلاعاتی و ارتباطی	-۰/۷۰
بهره‌گیری از فرایند رسمی و مدون	-۰/۱۲
ریسک‌پذیری مدیریت کلان‌شهری برای	-۲/۲۵
تعهد مدیریت کلان‌شهری به مقوله شهر الکترونیک	-۲/۳۷
افزایش نفوذ اینترنت	-۰/۰۷
وجود سیستم کنترلی و نظارت مناسب	-۰/۲۲
همکاری نهادهای ذی‌ربط (همچون پارک عمومی)	-۰/۸۶
ایجاد حفاظ امنیتی مناسب برای حفظ اطلاعات و	-۰/۲۴
تفکر استراتژیک بلندمدت در سطح کلان کشور	-۰/۸۲

معیارهای تأثیرپذیر به این معنی است که این معیارها تأثیر مستقیم بر سایر معیارهای تحقق شهر الکترونیک نداشته و از معیارهای دیگر تأثیر می‌پذیرد. در بین معیارهای تأثیرپذیر شهر الکترونیک وجود سیستم کنترلی و نظارت مناسب در جایگاه اول و تراکم جمعیت در این منطقه در جایگاه آخر وجود دارد.

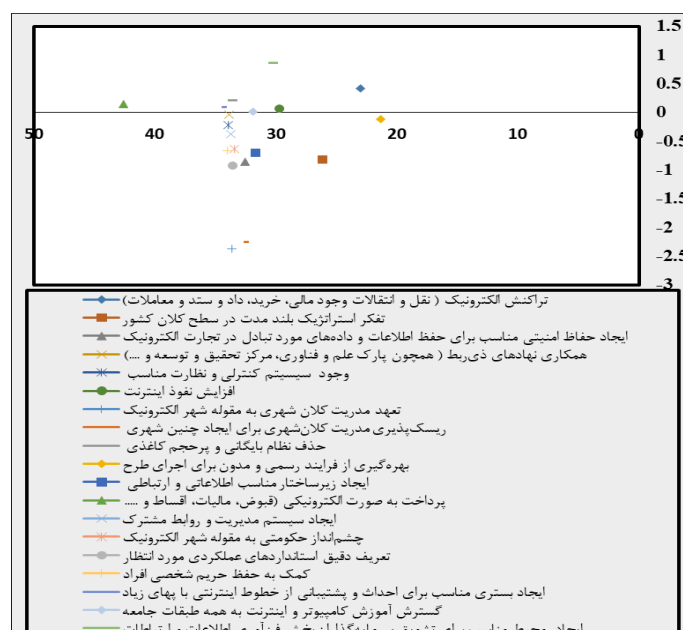
جدول شماره ۵. شدت معیارهای تأثیرپذیر شهر الکترونیک

مقدار	معیار تأثیرپذیر
۳۳/۵۸	تعریف دقیق استانداردهای عملکردی مورد انتظار
۳۳/۴۳	چشم‌انداز حکومتی به مقوله شهر الکترونیک
۳۳/۷۶	ایجاد سیستم مدیریت و روابط مشترک
۳۳/۶۸	ایجاد زیر ساختار مناسب اطلاعاتی و ارتباطی
۲۱/۳۶	بهره‌گیری از فرایند رسمی و مدون
۳۲/۶۵	ریسک‌پذیری مدیریت کلان‌شهری برای
۳۳/۶۲	تعهد مدیریت کلان‌شهری به مقوله شهر الکترونیک
۲۹/۷	افزایش نفوذ اینترنت
۳۳/۹۴	وجود سیستم کنترلی و نظارت مناسب
۳۳/۸۶	همکاری نهادهای ذی‌ربط (همچون پارک عمومی)
۳۲/۵۴	ایجاد حفاظ امنیتی مناسب برای حفظ اطلاعات و
۲۸/۲۳	تفکر استراتژیک بلندمدت در سطح کلان کشور

شدت معیارهای تأثیرپذیر در جدول ۵، مجموع اثرگذاری و اثرپذیری هر معیار تأثیرپذیر را نشان می‌دهد. نمودار معیارهای مؤثر بر تحقق شاخص‌های شهر الکترونیک در شهر یزد مطابق شکل ۴ است. در این نمودار محور طولی و عرضی مجموع تأثیرگذاری و تأثیرپذیری هر معیار را نشان می‌دهد.

- عواملی که در زیر محور طولی قرار دارند، تأثیرپذیرند به طوری که هرچه مقدار $D_i - R_i$ آن‌ها کمتر باشد، شدت اثرپذیری آن‌ها بیشتر خواهد بود.

- عواملی که در بالای محور طولی قرار دارند، تأثیرگذارند به طوری که هرچه مقدار $D_i - R_i$ آن‌ها بیشتر باشد، شدت اثرگذاری آن‌ها بیشتر خواهد بود.

شکل شماره ۴. شدت تأثیرگذاری و تأثیرپذیری معیارها

نتیجه گیری

انسان باورش شهر را می‌سازد، به بیان دیگر، شهر تجسم و تبلور فرهنگ، تفکر، عقلانیت (دانش) و خصلت‌های روحی و به دنبال آن، دایره نیازهای یک جامعه است. شهر اسلامی نیز تبلور همین تفکر و فرهنگ و عقلانیت و خصلت‌های روحی است که پس از ظهور اسلام در سراسر جهان به منصفه ظهور رسید. این شهر در طول تاریخ خود فراز و نشیب‌های بسیاری را تجربه کرده است. یکی از مسائل فکری که امروزه شهرهای جهان که شهر اسلامی نیز جدا از آن‌ها نیست تحقیق امر دولت الکترونیک می‌باشد. در این پژوهش پس آشنایی مختصر با شهر اسلامی و ارکان و ویژگی‌های آن، ملاک‌ها و شاخص‌های کلیدی همچون انسان‌گرایی و حرمت نهادن به انسان‌ها، اندیشه‌گرایی و توجه به اندیشمندان در شهر اسلامی، عدالت محوری، تعامل میان معماری و طبیعت، سامانمندی چشم‌انداز، برتری فضا بر توده ساختمان، سیر از ظاهر به باطن و ... با مراجعه به متون و منابع کتابخانه‌ای استخراج شد. پس از آن با مطالعه و مرور منابع موجود در امر دولت و شهر الکترونیک عوامل مؤثر بر ایجاد شهر الکترونیک استخراج و در ادامه با استفاده از مدل رتبه‌بندی DEMATEL Fuzzy میزان تأثیرگذاری و تأثیرپذیری آن‌ها مشخص گردید.

با توجه به ملاک‌های شهر اسلامی و عوامل مؤثر در ایجاد شهر الکترونیک می‌توان به ترتیب به فرصت‌های ذیل اشاره نمود:

۱- بهبود کیفیت زندگی مردم؛ بالا رفتن سطح کیفیت زندگی مردم با افزایش آگاهی مردم از فرآیندهای شهری و همچنین امکانات شهر، تسهیلات انجام فعالیت‌های شهری و بهبود اوضاع اقتصادی شهر که نتیجه بهبود امر تجارت در سطح شهر می‌باشد. این فرصت در راستای ملاک انسان‌گرایی و حرمت نهادن به انسان‌ها و عدالت محوری و وحدت در عین کثرت و از طرف دیگر هدف توسعه اقتصادی و اجتماعی در شهر اسلامی می‌باشد. ۲- مدیریت و نظارت واحد شهری، جلوگیری از فعالیت‌های موازی، بی‌نظمی و اختلالات، صورت گرفتن تمام فعالیت‌ها تحت نظارت مدیریت واحد با توجه به استقرار سیاست‌های یکپارچه در شهرداری الکترونیک. این فرصت را باید دارای هماهنگی با عدالت محوری و اصل وحدت در عین کثرت دانست. ۳- افزایش مشارکت مردم در اداره شهر، ایجاد حس مشارکت در شهروندان با اعطاء حق اظهارنظر به شهروندان در مورد شهر و همچنین ارتباط مستقیم با شهردار. این فرصت نیز در راستای ملاک‌های حرمت نهادن به انسان‌ها، ساماندهی چشم‌انداز و توجه به اندیشیدن در شهر اسلامی می‌باشد. ۴- افزایش نظم در فعالیت‌های شهر با استفاده از سیستم اطلاعاتی جامع، افزایش نظم در فرآیندهای شهری با تعریف دقیق فعالیت‌های شهری. این فرصت را می‌توان در راستای ملاک وحدت در عین کثرت عدالت محوری و برتری فضا بر توده ساختمان‌ها در شهر اسلامی دانست. ۵- همسوسازی سرمایه‌گذاری‌ها با نیازهای شهروندان و شهر، بکار بستن سرمایه‌گذاری‌های شهری در جهت برطرف کردن نیازهای حاضر شهروندان و جلوگیری از سرمایه‌گذاری‌های اضافی در نقاطی که به آن‌ها نیازی نیست. می‌توان این فرصت را در راستای ملاک‌های وحدت در عین کثرت، عدالت اجتماعی و سیر از ظاهر به باطن دانست. ۶- تسریع در برطرف شدن مشکلات ایجادشده در شهر با ارتباط مستقیم شهردار با شهروندان، آگاه کردن هر چه سریع‌تر مسئولین از مشکلات شهری و اقدام در جهت رفع آن‌ها به وسیله ارتباط مستقیم شهروندان با شهردار و مسئولین شهر. که این فرصت بیانگر ملاک‌های عدالت محوری و حرمت نهادن به انسان‌ها می‌باشد. ۷- کاهش فساد اداری، کاستن اختلالات و اغتشاشاتی که در امور اداری وجود دارد با توجه به انجام امور اداری به صورت الکترونیکی. این فرصت بیانگر اصل سیر از ظاهر به باطن و عدالت محوری در شهر اسلامی می‌باشد. ۸- افزایش سطح آگاهی عموم، بهبود سطح آگاهی مردم از محل زندگی خود با افزایش آگاهی مردم از اوضاع شهر و همچنین ارتباط تنگاتنگ با شهر الکترونیک. که این اصل شدیداً به ملاک توجه به اندیشیدن و اندیشمندان و حرمت نهادن به انسان‌ها توجه دارد. ۹- تقویت رقابت تجاری شهر، ایجاد فرصت‌های تجاری بیشتر توسط تجارت الکترونیک، تقویت محیط رقابتی شهر در

عرصه تجارت توسط الکترونیکی کردن پرداخت‌ها، دریافت‌ها و همچنین آگاهی سریع تجار از پتانسیل‌های موجود در شهر، ارتباط بهتر سازمان‌ها و ارگان‌های مختلف شهری. که این فرصت در راستای ملاک اندیشه‌گرایی و توجه به اندیشمندان در شهر اسلامی است. ۱۰- دسترسی ۲۴ ساعته به خدمات شهری در جریان قرار دادن هر چه سریع‌تر شهردار و مسئولان شهر نسبت به مشکلات و نواقص موجود شهر به‌منظور تسریع کشف و رفع عیوب. همان‌طور که مشخص از این فرصت نیز در جهت ملاک عدالت محوری در شهر اسلامی و ترجیح فضا بر توده ساختمان‌ها و حرمت نهادن بر انسان‌ها در شهر اسلامی می‌باشد. ۱۱- کاهش ترافیک شهر با توجه به کاربرد اینترنت در فعالیت‌های شهری شهروندان، کاهش ترافیک شهری با استفاده از اینترنت برای انجام فعالیت‌های شهری شهروندان از منزل بدون نیاز به مراجعه فیزیکی به سازمان‌ها که این فرصت نیز در راستای ملاک ساماندهی چشم‌انداز، حرمت نهادن به انسان‌ها، عدالت اجتماعی و وحدت در عین کثرت در شهر اسلامی می‌باشد. ۱۲- کاهش آلودگی هوا با کاهش ترافیک شهری، کاهش آلودگی ایجادشده توسط اتومبیل‌ها در سطح شهر با کاهش ترافیک به وجود آمده در نتیجه افزایش استفاده از اینترنت در انجام فعالیت‌های شهری. که این فرصت نیز در راستای ملاک ساماندهی چشم‌انداز، حرمت نهادن به انسان‌ها، عدالت اجتماعی و وحدت در عین کثرت در شهر اسلامی می‌باشد. ۱۳- نشر فرهنگ و عقاید شهر، با افزایش اطلاعات موجود مثل رسومات و شیوه زندگی در شهر و غیره بر روی شبکه جهان‌گستر اینترنت. می‌توان این اصل را نیز در جهت اصل برادری و سیر از ظاهر به باطن و دانست.

در پایان با توجه به آنچه تاکنون ذکر گردیده است پیشنهادهایی به شرح زیر مطرح گردید:

الف: ایجاد بسترهای گوناگون از جمله ایجاد شرایط مشارکت در طرح‌های شهری در جهت افزایش آگاهی مردم از فرآیندهای شهری

تعلیم و تربیت نیروی متخصص در زمینه فناوری اطلاعات و در عین حال آگاه به اصول و ضوابط شهر اسلامی و دین مبین اسلام و تقویت زیرساخت‌های مناسب با این فرایند

ب: ایجاد نشست‌ها و هم‌اندیشی‌ها عمومی در بین مردم و افراد اندیشمند در سطح شهر در جهت چگونگی هدایت شهر اسلامی در جهت الکترونیکی شدن و فعال کردن روح اقتصاد و برنامه‌ریزی اسلامی در بین مدیران شهری.

ج: ایجاد نظام برنامه‌ریزی و بهره‌گیری از رویکردهای نوین در فرایند برنامه‌ریزی همانند تدوین استراتژی‌های توسعه و سندهای چشم‌انداز مطابق اصول و قوانین اقتصاد و شهر اسلامی.

د: ایجاد سازمانی مدون و متشکل از افراد متخصص در امر دولت الکترونیک در عین حال متعهد به اصول قوانین دین اسلام و به پیرو آن شهر اسلامی و همچنین اقدام به پیاده‌سازی شهر الکترونیک اسلامی بر اساس مراحل اطلاع‌رسانی، ارتباط یک‌طرفه و ارتباط دوسویه و در نهایت تراکنش و تعاملات.

ه: ایجاد پلیس الکترونیک و تدابیری خاص در جهت ایجاد امنیت در فضای الکترونیکی، چراکه دین مقدس اسلام تأکید خاصی بر حفظ حریم افراد دارد.

و: ایجاد شورای ارزش‌گذاری در جهت تطبیق ارزش‌ها و معیارهای شهر الکترونیک با اصول و ارزش‌های اسلامی و دوری از پیروی کورکورانه از فرهنگ غربی در فرایند الکترونیکی‌سازی شهر اسلامی.

ز: توانمندسازی مدیران و مسئولان شهر در جهت حکمروایی الکترونیک از طریق برگزاری همایش‌ها و کلاس‌های آموزشی و همچنین آشنایی آن‌ها با اقتصاد اسلامی.

منابع

- ۱) اهلرز، اکارت (۱۳۷۳) شهر شرق اسلامی مدل و واقعیت، ترجمه و باز ویرایش: محمدحسین ضیاء توانا و مصطفی مؤمنی، فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، دوره ۹، شماره ۱، پیاپی ۳۲، صص. ۶۲-۱۷.
- ۲) بسیم سلیم، حکیم (۱۳۸۱) شهرهای عربی اسلام اصول ساختمانی و شهرسازی، ترجمه: محمدحسین ملک احمدی، تهران: انتشارات وزارت فرهنگ ارشاد اسلامی.
- ۳) باقری، مسلم؛ علی شیری، محمد مهدی؛ طهماسبی، سیامک (۱۳۹۳) طراحی نظام مدیریت مبتنی بر نتایج زمینه ساز الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت، فصلنامه علوم انسانی صدرا، تابستان ۱۳۹۳ شماره ۱۰، صص. ۲۳۸-۲۲۹.
- ۴) بemat، نجم الدین (۱۳۶۹) شهر اسلامی، مترجم: محمدحسین حلیمی و منیژه اسلامبولچی، تهران: انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
- ۵) پایا، علی (۱۳۸۸) آیا الگوی توسعه ایرانی اسلامی دست یافتنی است؟، نشریه روش شناسی علوم انسانی (حوزه و دانشگاه)، پاییز ۱۳۸۸، دوره ۱۵، شماره ۶۰، صص. ۶۰-۳۱.
- ۶) پایگاه اطلاع رسانی دومین کنفرانس شهروند الکترونیک و تلفن همراه، <http://icecc.net>
- ۷) پوراحمد، احمد و سیروس موسوی (۱۳۸۹) ماهیت اجتماعی شهر اسلامی، فصلنامه مطالعات شهر ایرانی - اسلامی، زمستان ۱۳۸۹، دوره ۱، شماره ۲، صص. ۱۱-۱.
- ۸) چپرا، محمد عمر (۱۳۸۳) اسلام و توسعه اقتصادی راهبردی برای توسعه همراه با عدالت و ثبات، ترجمه محمدتقی نظر پور و سید اسحاق علوی، چاپ اول، قم: دانشگاه مفید.
- ۹) حاتمی نسب، سید حسن؛ طالعی فر، رضا؛ عسکری نژاد، منیره؛ دهقانی، علی (۱۳۹۰) ارزیابی دیدگاه مدیران در خصوص وضعیت شهر الکترونیک (مطالعه موردی شهر الکترونیک یزد)، فصلنامه کاوش‌های مدیریت بازرگانی، بهار و تابستان ۱۳۹۰، سال ۳، شماره ۵، صص. ۲۶-۱.
- ۱۰) دادگر، یدالله (۱۳۸۷) شکاف توسعه اسلامی و عملکرد کشورهای مسلمان، مجموعه مقالات اولین همایش اقتصاد اسلامی و توسعه، مشهد: دانشکده علوم اداری و اقتصادی، دانشگاه فردوسی، صص. ۶۲۳-۲۹۸.
- ۱۱) رحیمی حسین (۱۳۸۶) در جست‌وجوی شهر اسلامی پایدار، نشریه پیک نور، تابستان ۱۳۸۶، سال ۵، شماره ۲، صص. ۲۶-۱.
- ۱۲) زین‌الدینی، محمدرضا؛ فراهی، محمد؛ امینی، امراالله (۱۳۹۳) چارچوب عدالت محور برای تدوین معماری سازمانی شهرهای الکترونیکی در ایران، فصلنامه علوم انسانی صدرا، تابستان ۱۳۹۳ شماره ۱۰، صص. ۳۳۶-۳۲۱.
- ۱۳) شکویی، حسین (۱۳۶۵) جغرافیای اجتماعی شهرها، تهران: انتشارات جهاد دانشگاهی.
- ۱۴) قادری، امیر و امیری، مجتبی (۱۳۸۶) نقش و ضرورت شهر الکترونیک در توسعه پایدار، اولین کنفرانس بین‌المللی شهرداری الکترونیک، تهران، جهاد دانشگاهی دانشگاه تهران، صص. ۸-۱.
- ۱۵) قره نژاد، حسن (۱۳۷۷) مطالعه تأثیرگذاری تقاضا بر اقتصاد توریسم، مجموعه مقالات منتشره در ویژه‌نامه درس گروهی اصفهان و جاذبه‌های ایران‌گردی و جهانگردی، اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان اصفهان.
- ۱۶) کونثو، پائولو (۱۳۸۴) تاریخ شهرسازی جهان اسلام، ترجمه: دکتر سعید تیز قلم زنوزی، چاپ اول، تهران: انتشارات وزارت مسکن و شهرسازی، سازمان عمران و بهسازی شهری.
- ۱۷) کیا، علی‌اصغر و سلسله، محسن (۱۳۸۶) موانع و راهکارهای استقرار شهر الکترونیکی در ایران از دیدگاه کارشناسان حوزه ارتباطات و فناوری اطلاعات، اولین کنفرانس بین‌المللی شهر الکترونیک، تهران، جهاد دانشگاهی دانشگاه تهران، صص. ۸-۱.
- ۱۸) مقدسی، علیرضا (۱۳۸۴) مدل‌های پیاده‌سازی دولت الکترونیکی، ماهنامه تدبیر، مهر ۱۳۸۴، سال ۱۶، شماره ۱۶۰، صص. ۳۷-۳۳.

۱۹) نقی زاده، محمد (۱۳۸۷) صفات شهر اسامی در متون اسلامی، نشریه هنرهای زیبا، زمستان ۱۳۷۷، شماره ۴، صص.۶۱-۴۷.

۲۰) نقی زاده، محمد (۱۳۸۹) تأملی در چیستی شهر اسلامی، فصلنامه مطالعات شهر ایرانی اسلامی، پاییز ۱۳۸۹، دوره ۱، شماره ۱، صص.۱۴-۱.

- 21) Abu-Lughod, Janet L. (2013) The Islamic City: Historic Myths, Islamic Essence, and Contemporary Relevance, *International Journal of Middle East Studies*, Vol.19, No.2, pp.155-176.
- 22) Blessington, A.K. (1995) *Urban Transport*, New York: Odmamas press.
- 23) Daftary, F. & Fernea, E.W. & Nanji, A. (Eds). (2010) *Living in Historic Cairo: Past and Present in an Islamic City*, PUBLISHED Azimuth Editions.
- 24) Edmiston, K. D. (2002) State and Local E-government Prospects and Challenges, *The American Review of Public Administration*, Vol.33, No.1, pp.20-45.
- 25) Gargaja, F. (2011) Aspects of the Structure of Arabic Islamic City, <http://www.muslimheritage.com/article/introduction-islamic-city>
- 26) Garson, G.David. (2006) Public Information Technology and E-governance: Managing Implementing Services among American Cities, *Government Information Quarterly*, Vol.18, No.4, pp.263-293.
- 27) Gupta, M. P. & Jana, D. (2003) E-Government evaluation: A framework and case. <http://icecc.net/g2g.asp>.
- 28) Jaeger, P.T. & Thompson, K.M. (2003) E-Governance around the World: Lessons, challenges, and future Directions, *Government Information Quarterly*, Vol.20, No. 4, pp.389-394.
- 29) Johnston, R.J. (1980) *City and Society*, Penguin Books, USA; *American Review of Public Administration*, Vol.33, No.1, pp.20-45.
- 30) Kaylor, C. & Deshazo, R. & Eck, D.V. (2001) Gauging e-government: A report on implementing services among American cities, *Government Information Quarterly*, Vol.4, No.18, pp.293-307.
- 31) Ke, Weiling & Kwok, kee. wei. (2004) Successful e-government in Singapore, *Published in Magazine*, Vol.47, No.6, pp.95-99.
- 32) Layne, K. & Lee, J. (2001) Developing Fully Functional E-governance: A Four-Stage Model, *Government Information Quarterly*, Vol.18, No.2, pp.122-136.
- 33) Matloob, F. A. & Sulaiman, A.B. (2014) The impact of spatial organization on locating the Friday mosques in the traditional Islamic city-The Old Mosul city as a case study, *Jurnal Teknologi*, Vol.71, No.1, pp.2718-2723.
- 34) Reddick, C.G. & Frank, H.A. (2007) The Perceived Impacts of E-Government U.S Study, *Government Information Quarterly*, Vol.20, No.4, pp.365-387.
- 35) UN HABITAT (2011) What does Green Economy Means for Sustainable Urban Development?. The Expert Group Meeting (EGM), 17-18 February 2011, Nairobi.
- 36) www.aiaco.ir.